

Lucyna Przybylska

Święci patronowie ulic gdyńskich

Zeszyty Gdyńskie nr 6, 149-154

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Lucyna Przybylska

Święci patronowie ulic gdyńskich

Nazewnictwo miejskie, zwane urbonimią lub urbanonimią to współcześnie bardzo rozbudowany dział językoznawstwa obejmujący zarówno obszary, np. przedmieścia, osiedla, dzielnice, trakty, np. ulice, szosy, aleje, nadbrzeża, bulwary oraz punkty takie jak place, ronda, mosty, skwery, pomniki, wieże, kina, stadiony, wzniesienia i wiele innych¹. Nazwy ulic, zwane plateonimami, są dominującym komponentem nazewnictwa miejskiego. Nazwami miejskimi, należącymi do jednej z wielu kategorii nazw geograficznych, zajmuje się onomastyka, czyli nauka o nazwach własnych, której celem jest „nie tylko rejestracja, opis i klasyfikacja nazw z różnych kategorii, ale też ukazywanie wzajemnych związków między nazwami własnymi a historią, kulturą, religią i tzw. językowym obrazem świata, w którym odbija się system wartości społecznych, mód, wpływów obcych”². Nazwy miejskie związane z religią, kultem M. Jaracz zalicza do grupy nazw sakralnych³.

Nazwy ulic są „elementem wzbogacającym w znaczny sposób wiedzę o mieście”, wyrazem „oswajania” przestrzeni miejskiej i nasycania jej treścią bliską mieszkańcom⁴. O ile w okresie feudalnym wyróżnić można typy nazw ulic pochodzące od nazw zawodów, kierunku wylotowego z miasta (tzw. nazwy geograficzne), ważnego obiektu zlokalizowanego przy ulicy, świętego patrona, ważnej funkcji osoby zamieszkującej ulicę, lokalnych cech ulic, to od XIX wieku w mieście pojawiają się nowe typy: bardziej egzotyczne wśród nazw geograficznych, biologiczne, tworzone od kolorów oraz przede wszystkim patronimiczne i związane z wydarzeniami historycznymi. Dobór postaci wykorzystywanych do określania ulic „jest wyrazem: wyznawanych wartości i ich hierarchii, a także stosunku lokalnej społeczności do swoich dziejów”⁵.

Źródłem informacji o liczbie ulic w Gdyni oraz ich oficjalnych nazwach w latach 1947-2006 były plany miasta. Natomiast najnowsze dane zaczerpnięto z bazy

¹ M. Jaracz, *Sposoby nominacji bydgoskich kościołów i kaplic*, [w:] *Nazwy mówią*, pod red. M. Pająkowska-Kensik, M. Czachorowska, Bydgoszcz 2004, s. 139.

² R. Przybylska, *Wstęp do nauki o języku polskim. Podręcznik dla szkół wyższych*, Kraków 2003, s. 231.

³ M. Jaracz, *op. cit.*, s. 140.

⁴ B. Miszewska, *Nazwy ulic – signum temporis*, [w:] *Kulturowy aspekt badań geograficznych. Studia teoretyczne i regionalne*, pod red. E. Orłowskiej, tom IV, Wrocław 2004, s. 145

⁵ B. Miszewska, *op. cit.*, s. 148.

danych TERYT Głównego Urzędu Statystycznego, zawartej w Krajowym Rejestrze Urzędowego Podziału Terytorialnego Kraju⁶. Pod pojęciem „ulica” w dalszej części artykułu rozumiane będą nie tylko ulice, ale także aleje oraz rzadziej występujące skwery, place, mosty i ronda, zamieszczone we wspomnianym rejestrze we wspólnej kategorii „ulice”.

W artykule poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania: jaki udział w ogólnej liczbie ulic w mieście mają nazwy zawierające przymiotnik „święty” lub „błogosławiony”? Czy liczba tego typu ulic wzrasta w Gdyni? Którzy święci i błogosławieni są „obecni” w przestrzeni miejskiej?

Tab. 1. Święci i błogosławieni patronowie gdyńskich ulic

Ulice i place	Rok wydania planu Gdyni						Baza danych TERYT
	1947	1957	1969	1987	1996	2006	14.01. 2011
Św. Mikołaja	+	+		+	+	+	+
Św. Piotra	+	+	+	+	+	+	+
Św. Wojciecha	+	+	+	+	+	+	+
Świętojańska	+	+	+	+	+	+	+
Rondo św. Maksymiliana					+	+	
Bł. Urszuli Ledóchowskiej					+	+	
Św. Kazimierza królewicza						+	+
Bł. Jadwigi królowej						+	+
Bł. ks. kmdr. ppor. Miegonia						+	+
Św. Faustyny							+
Św. Andrzeja							+
Św. Antoniego							+
Wzgórze św. Stanisława Kostki							+
Suma ulic	4	4	3	4	6	9	11
Liczba ulic w mieście	515	531	602	721	783	870	939

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Przewodnik po Wybrzeżu*, Wybrzeże 1947; *Plany „Trójmiasta”*, „Trójmiasto” 1957; *Plan Gdyni i Sopotu*, Warszawa 1969; *Gdynia. Plan Miasta*, Warszawa 1987; *Gdynia. Plan miasta*, Warszawa 1996; *Gdynia. Sopot. Plany miast*, Warszawa 2006; *Krajowy Rejestr Urzędowego Podziału Terytorialnego Kraju*, baza danych TERYT Głównego Urzędu Statystycznego, www.stat.gov.pl/GUS, dostęp 14.02.2011.

⁶ *Krajowy Rejestr Urzędowego Podziału Terytorialnego Kraju*, baza danych TERYT Głównego Urzędu Statystycznego, www.stat.gov.pl/GUS, dostęp 14.02.2011.

Nadanie obszarom miasta patronów różnych świętych czy nazw w postaci rzeczowników pospolitych kojarzących się z religią, jak np. ulica Kościelna, nie oznacza, że będą niezmiennie istniały poprzez dziesiątki lat, jak zazwyczaj ma to miejsce w przypadku wezwań (tytułów) parafii i kościołów. Nazwy ulic, placów, wzniesień i dzielnic mogą zmieniać się w zależności od sytuacji politycznej kraju czy woli urzędników lokalnych.

Mimo że liczba ulic i placów wzrosła po wojnie prawie dwukrotnie, od ponad 500 - w latach czterdziestych, do prawie 900 w 2006 r., święci patronowie stanowili zawsze 0,5-1% (por. tab. 1). Prawdopodobnie jest to jedna z najmniejszych grup tematycznych ulic gdyńskich.

Podobnie nazwy ulic miast wojewódzkich posiadające przymiotnik „święty”, „najświętszy” lub „błogosławiony” stanowią znikomy udział, zaledwie 0,76%. Nawet nie co setnej ulicy patronuje święty patron. Najwięcej tego typu ulic znajduje się w Krakowie (31) oraz Wrocławiu (29), zaś w Gorzowie Wielkopolskim nie ma ani jednej. W grupie miast wojewódzkich największy udział „świętych ulic” posiada Rzeszów (2,05%). Nawet ta wstępna analiza uzmysławia fakt, iż święci patronowie stanowią trwałą, niematerialny element kultury w przestrzeni polskich miast, oraz że poszczególne miasta różnią się między sobą pod względem odwołań do tradycji religijnej. Parafrazując słowa B. Miszewskiej, dla społeczności jednych miast święci są bardziej bliżsi, dla innych mniej.

Przewodnik po Wybrzeżu (1947) wymienia 515 ulic i placów na terenie Gdyni, z których 4 dotyczą osób kanonizowanych: ul. św. Mikołaja, ul. św. Piotra, ul. św. Wojciecha i ul. Świętojańska. Wymienione przedwojenne jeszcze nazwy znajdować się będą we wszystkich dalej omawianych wydawnictwach kartograficznych.

Dopiero w połowie lat dziewięćdziesiątych liczba sakralnych nazw ulic wzrosła do 6. Do wymienionych wcześniej ulic dołączyły plac bł. Urszuli Ledóchowskiej i rondo św. Maksymiliana. Z kolei plan Gdyni z 2006 r. zawiera dodatkowo takie ulice jak św. Kazimierza królewicza, bł. Jadwigi królowej, bł. ks. kmdr. ppor. Władysława Miegonia. Zatem ostatnie 2 dekady charakteryzują się największym, dwukrotnym przyrostem nazw ulic i placów dedykowanych świętym i błogosławionym: z 4 w 1987 roku do 9 w 2006 r.

Porównując ogólnopolską bazę danych ulic z 2011 r. z planem miasta z 2006 r. (tab. 1) zauważyć można przyrost 4 nowych ulic świętych. W 2008 r. uchwalono nazwy nowych ulic w dzielnicy Chwarzno-Wiczlino: św. Faustyny, św. Antoniego, o. Pio oraz Kardynała Wyszyńskiego, uzasadniając, że nastąpiło to „na wniosek mieszkańców wiczińskiej parafii”.

W bazie danych TERYT myśląc o Wzgórze św. Stanisława Kostki zaklasyfikowano jako „ulica”, podczas gdy Uchwała nr XIV/530/99 Rady Miasta Gdyni z 29 grudnia 1999 r. precyzuje następująco: „Wzgórze, położonemu pomiędzy ulicami: Słupecką, Zakopiańską, Pomorską i Tatrzańską, nadaje się nazwę – Wzgórze św. Stanisława Kostki”. Zatem w dzielnicy Działki Leśne nie ma ulicy Wzgórze św. Stanisława Kostki, ale pewien obszar został tak nazwany. Błąd dotyczy także rzekomej ul. św.

Andrzeja, która faktycznie jest placem św. Andrzeja, położonym, jak mówi Uchwała nr XXVI/622/04 Rady Miasta Gdyni z 22 grudnia 2004 roku, „na terenie posesji przy parafii pw. św. Andrzeja Boboli (obecny adres ul. Rymarska 40)”⁷.

Pewne nieścisłości dotyczą także innego przykościelnego placu: bł. Urszuli Ledóchowskiej przy chwarznieńskim kościele oraz ronda św. Maksymiliana. Obie wymienione nazwy widnieją na planach z 1996 i 2006 roku, a nie ma ich w ogólnopolskiej bazie danych. Z informacji uzyskanych w Wydziale Geodezji i Radzie Miasta wynika, iż rondo św. Maksymiliana jest nazwą zwyczajową, a nie oficjalną; być może w przyszłości sytuacja zmieni się. Natomiast nazwa plac bł. Urszuli Ledóchowskiej została nadana pętli autobusowej w 1993 roku, a w 2007 r. zmieniona na „Skwer św. Urszuli Ledóchowskiej”. W uzasadnieniu znajdują się odwołania do zwyczajów mieszkańców Chwarzna, którzy tak „od lat nazywają ten teren” oraz do faktu, iż „od kilku lat stoi tam też, ufundowana przez ks. Proboszcza Gerarda Kaczyńskiego, figura patronki parafii”⁸. Dlaczego nie ma tej nazwy w bazie – nie wiadomo – błędzić rzecz ludzka...

Warto zastanowić się, w jakich dzielnicach znajdują się ulice świętych i błogosławionych w Gdyni oraz kim byli owi święci? Najdłuższa z wszystkich ulic o nazwie religijnej, ulica Świętojańska, jest zarazem najbardziej znaną w mieście z racji ważnej funkcji komunikacyjnej i handlowo-usługowej. Nazwę swoją zawdzięcza św. Janowi Nepomucenowi, XIV-wiecznemu męczennikowi czeskiemu, patronie pielgrzymów, mostów, dobrej spowiedzi. Figurka świętego stoi przy końcu ulicy od strony Gdańska. Zapomniana nieco kapliczka, obecnie po modernizacji rozwiązań komunikacyjnych, przy dworcu SKM Wzgórze św. Maksymiliana jest bardziej wyeksponowana i „doczekała się” nawet przystanku autobusowego, nazwanego „Wzgórze św. Maksymiliana - Figurka”. Dodać należy, że w Polsce aż 76 gmin wiejskich i miejskich nosi nazwę ul. Świętojańska i od znawców miejscowej historii należy „odszyfrowanie”, o którego świętego chodzi: św. Jana Chrzciciela, św. Jana Maria Vianney, św. Jana od Krzyża, św. Jana z Dukli, św. Jana Nepomucena, św. Jana Apostoła czy wielu innych świętych noszących to imię.

Niedaleko portu ułożone są równoległe ulica św. Piotra, pierwszego papieża Kościoła katolickiego, patrona m. in. budowniczych mostów, kowali, kamieniarzy, marynarzy, rybaków oraz ul. św. Wojciecha, misjonarza i męczennika X wieku, patrona Polski, Czech i Węgier.

W Małym Kacku, przy granicy z Karwinami na nowym osiedlu znajdują się ulice bł. Jadwigi królowej i św. Kazimierza królewicza. Jadwiga Andegaweńska była w XIV w. królem Polski; patronuje wszystkim Polakom. Mimo kanonizacji królowej Jadwigi w 1997 r. nie zmieniono dotąd ulicy z błogosławionej (beatyfikacja w 1979 r.) na świętą królową Jadwigę. Żyjący w XV wieku królewicz Kazimierz także jest jednym z wielu

⁷ W chwili oddawania do druku, w kwietniu 2011 roku, ponownie autorka przejrzała bazę TERYT i okazało się, że poprawiono ul. św. Antoniego na pl. św. Antoniego.

⁸ Autorka pracy składa podziękowania Wydziałowi Geodezji Urzędu Miasta Gdyni za udostępnienie uchwał i informacji o ulicach gdyńskich.

patronów Polski oraz patronuje Republice Litewskiej. W dzielnicy Działki Leśne znajduje się Wzgórze św. Stanisława Kostki, XVI-wiecznego jezuitę, także patrona Polski.

Natomiast na Oksywiu w pobliżu jednostki wojskowej znajduje się ul. bł. ks. kmdr. ppor. Władysława Miegonia, w 1999 r. beatyfikowanego przez papieża Jana Pawła II w grupie 108 błogosławionych męczenników; przed II wojną światową był kapelanem Dowództwa Floty w Gdyni.

Równie daleko od centrum, przy kościele św. Mikołaja, znajduje się ul. św. Mikołaja, biskupa Miry, żyjącego na przełomie III i IV wieku, patrona m. in. żeglarzy, rybaków i podróżnych. Podobnie Obłuże posiada kościół pw. św. Andrzeja Boboli, jak i przyległy do niego plac noszący imię świętego męczennika, żyjącego na przełomie XVI i XVII wieku, kanonizowanego w 1938 r.⁹

W Chwarznie-Wiczlinie na południe od ul. Wiczlińskiej na terenach wiejskich, współcześnie przeznaczonych na budynki jedno- i wielorodzinne, znajduje się ul. św. Faustyny oraz równoległa do niej św. Antoniego. Kanonizowana w 2000 r. Faustyna Kowalska, była głosicielką Miłosierdzia Bożego przed II wojną światową. Św. Antoni z Padwy, żyjący na przełomie XI i XII wieku kapłan franciszkański i doktor Kościoła, jest patronem m. in. ubogich oraz osób i rzeczy zaginionych.

Do wymienionych ulic równoległe biegną ulice ojca Pio (w 2002 r. kanonizacja), Zygmunta Felińskiego (kanonizowany w 2009 r.) i biskupa Józefa Sebastiana Pelczara (w 2003 roku kanonizacja). Wymienione ulice są prostopadłe do ul. Kardynała Wyszyńskiego (proces beatyfikacyjny trwa). Można zatem powiedzieć, że doczekała się Gdynia podobnego zgrupowania postaci świętych lub błogosławionych Kościoła rzymskokatolickiego, jak to ma miejsce w przypadku innych tematycznych grup np. ulic, których patronami są Zeus, Amon, Artemida, Ares, Westa i inni bogowie starożytności w Chwarznie-Wiczlinie czy ulic nawiązujących do kolorów w Oksywiu, metali w dzielnicy Pogórze, czy nie mniej licznych ulic pochodzących od nazw ziół i przypraw w Dąbrowej.

Podsumowując, liczba placów (św. Andrzej, św. Urszula) i ulic dedykowanych świętym lub błogosławionym (św. Jan, św. Mikołaj, św. Wojciech, św. Piotr, św. Jadwiga, św. Kazimierz, św. Faustyna, św. Antoni, bł. Władysław) nie stanowi dużego zbioru tematycznego w Gdyni. Zauważyć jednak można wzrost tego typu nazw miejskich. Przez 40 lat po wojnie tylko 4 ulice nosiły przymiotnik „święty” w nazwie ulicy bądź placu. Dopiero po zmianach politycznych w kraju w 1989 roku nastąpił nie tylko wzrost liczby parafii, domów zakonnych i miejsc kultu innych religii w Gdyni, ale także przyrost nazw ulic i placów związanych z kultem. W 2011 r. w różnych

⁹ Przedwojenni święci patronowie oraz Kazimierz królewicz, Jadwiga królowa i Urszula Ledóchowska swoje notki biograficzne posiadają obok innych patronów ulic gdyńskich (w sumie 272) omówionych w albumie: S. Kitowski, M. Sokołowska, *Ulice Gdyni. O historii i patronach*, Gdynia 2001. Zbiór informacji o świętych zawierają różnego rodzaju zestawienia zwane często „żywotami świętych” jak np.: *Żywoty świętych Pańskich na każdy dzień roku*, Olsztyn 1995.

częściach miasta było 11 ulic i placów świętych i błogosławionych związanych zarówno z powszechną historią Kościoła rzymskokatolickiego, jak i Polski. Ponadto nie można zapominać o dwóch wzgórzach, których patronami oficjalnie są święci: św. Stanisław Kostka (wzgórze w dzielnicy Działki Leśne) i św. Maksymilian Kolbe (patron dzielnicy), a także o zwyczajowej nazwie ronda św. Maksymiliana Kolbe przy dworcu SKM, także noszącym imię polskiego misjonarza i męczennika.

W artykule przedstawiono nazwy ulic zawierające przymiotnik „święty” lub „błogosławiony”, ich rozmieszczenie oraz udział w ogólnej liczbie ulic w mieście. Są także nazwy, wspomniane ulice Pio, Zygmunta Felińskiego czy Józefa Sebastiana Pelczara, wprawdzie noszące imiona osób kanonizowanych, ale, w związku z brakiem przymiotnika „święty” lub „błogosławiony” w oficjalnej nazwie, w klasyfikacji autorki należą do innego rodzaju nazw kultowych, pochodzących od księży i osób stanu zakonnego, a które stanowić mogą osobny temat niejednego opracowania.